

TOTEM

Tidsskrift ved Religionsvidenskab,
Institut for Kultur og Samfund, Aarhus Universitet
Nummer 44, efterår 2019
© Tidsskriftet og forfatterne, 2019

Religionspsykologi 2

Luhrmann og Vineyard

Af stud. mag.
Emma Cecilie Sørlie Jørgensen

Indhold

1. Indledning	3
2. Luhrmanns teori.....	3
2.1 En ny theory of mind.....	3
2.2 Træning fører til Gud	4
2.3 Naturtalenter.....	5
3. Er religiøse oplevelser kontrollerede?	6
4. Disorganiseret tilknytning	8
5. Konklusion	9
6. Litteraturliste.....	10

1. Indledning

I denne opgave vil jeg redegøre for Tanya Luhrmanns teori om religiøse oplevelser hos medlemmer i Vineyard-kirken, og sammenligne med den praksis middelalderens sufier brugte for at opleve det religiøse. Jeg vil dernæst redegøre for Luhrmanns fund af korrelationen mellem absorption og intense religiøse oplevelser.

Dette munder ud i en diskussion, hvor jeg med udgangspunkt i Newberg og Spanos' studier af tungetale vil undersøge, hvorvidt religiøse oplevelser er en forandret bevidsthedstilstand kendetegnet ved tab af kontrol, eller om religiøse oplevelser formes gennem forventning og træning. Her vil jeg også inddrage Granqvists studie om absorption hos voksne med disorganiseret tilknytning. Undervejs i diskussionen vil jeg inddrage begreberne state theory og sociocognitive theory og vurdere, hvilken teori der bedst beskriver Luhrmanns empiri fra Vineyard-kirken.

2. Luhrmanns teori

2.1 En ny theory of mind

Tanya Luhrmann er en amerikansk antropolog, som har udført omfattende kvalitativt og kvantitativt arbejde centreret om Vineyard-kirken. Datamaterialet er indsamlet gennem interviews og deltagerobservation, og hun har som deltagende observatør været med til blandt andet gudstjenester og bønnemøder i to Vineyard kirker over en fireårig periode. Hendes iagttagelser er samlet i bogen *When God Talks Back*, hvori hun beskriver den krævende kognitive proces, et Vineyard-medlem skal igennem for at opleve Gud.

Vineyard-medlemmerne ønsker at opnå en personlig relation til Gud. For at opnå denne relation skal medlemmerne lære at genkende Guds stemme. Stemmen er ikke en stemme der kommer udefra og som de hører med deres ører. I stedet taler stemmen til dem i deres tanker (Ibid., 39). Medlemmerne skal lære at sortere i tankerne, og udskille egne tanker fra dem Gud placerer hos dem. Luhrmann argumenterer for, at medlemmerne under denne proces udvikler en helt ny *theory of mind* (Ibid., 40). Theory of mind er den evne der gør mennesket i stand til at skelne mellem den viden vi selv har og den viden andre har. Det betyder at vi kan regne ud, at andre nødvendigvis ikke har samme viden og idéer som os selv. Vi bliver også klar over at vores egne tanker er utilgængelige for andre – ligesom andres tanker er utilgængelige for os. Det er altså en overskridelse af en fundamental menneskelig evne, når Vineyard-medlemmer skal lære

at Gud har adgang til hvad medlemmerne har troet var private tanker. Luhrmann mener at medlemmerne er i stand til at aflære sig theory of mind, og i stedet lære en ny kristen theory of mind, hvor hjerneskallen bliver betragtet som porøs (Ibid.).

At genkende Guds stemme i tankerne, og dermed aflære sig theory of mind, er en krævende proces forudsat af træning som primært består af bøn. Medlemmerne i Vineyard fortæller, at de i bønnen opbygger en personlig relation til Gud. Her oplever de, at Gud svarer dem ved at placere billeder i deres tanker, som medlemmerne først vil opfatte som deres egne, men med tiden vil lære at identificere som Guds (Ibid., 41). Dette er en svær proces, idet medlemmerne i starten vil tillægge alle tanker dem selv, og de må derfor tage et aktivt valg om at *lade som om*, at nogle tanker er Guds (Ibid., 95). Således er det forventningen og motivationen der former oplevelsen: hvis ikke de forventer at Gud svarer, så sker det heller ikke (Ibid., 85). Dette er tilsvarende *socio-cognitive theory* fra hypnoseforskning, beskrevet af Quinton Deeley. I hypnoseforskningen konkurrerer to teorier, som begge beskriver forudsætninger for at være modtagelige overfor hypnose. Den ene kaldes *state theory*, som beskriver hypnose som en forandret bevidsthedstilstand, hvori de kognitive processer vi har til fx planlægning bliver hæmmet, så den hypnotiserbare ikke længere er i kontrol. Den anden teori kaldes *sociocognitive theory*, som foreslår at der ikke er noget unikt i hypnose – hypnose opstår som en reaktion på en række suggestioner, hvor deltageren forventer en anden bevidsthedstilstand. Tilstanden opstår som reaktion på en blanding af forventninger, motivation, og fantasi (Deeley 2013, 1033). Religiøse oplevelser kan også ses som en reaktion på denne blanding, og dermed er oplevelserne ikke en spontan gave fra Gud til særligt udvalgte, men i stedet oplevelser der er tilgængelige for alle der er motiverede, forventningsfulde, og villige til at træne.

2.2 Træning fører til Gud

De medlemmer som træner meget, opbygger en særlig tæt relation til det religiøse, som giver dem en ekspertstatus i gruppen. Ekspertene oplever, at de i træningen opnår en forandret bevidsthedstilstand, hvor de billeder Gud placerer i deres tanker bliver skarpere og mere levende. Fx oplever eksperten Sarah at leve i to verdener, hvor hendes indre verden er lige så virkelig som den ydre (Ibid., 138). Vineyards træningspraksis har ligheder til den praksis man ser hos middelalderens sufier. Sufiernes mål er også at komme tæt på Gud, og dette mål opnås gennem ritualet *dhikr*, som blandt andet består af bønner. Her vil sufierne opleve at se farver i deres tanker, og gennem træning

vil farverne blive skarpere og livligere. En nybegynder vil opleve mørke og uklare farver, hvorimod en ekspert vil opleve rent lys (Elias 2013, 196). Sufien skal være i stand til at lukke af for alt ydre og ikke lade sig distrahere (Ibid., 191-192). Hvis dette lykkes, vil sufien opnå en forandret bevidsthedstilstand, hvor selvet er blevet destrueret (Ibid., 195). Sufien har dissocieret sig selv. Sådant en dissociation ser vi også hos Vineyard-eksperterne, som beretter om fænomener som ”puking prayer”, en ufrivillig trang til at bede uden at kunne stoppe, ud-af-kroppen-oplevelser, samt bønner der bliver så intense, at de glemmer alt om tid og sted (Luhrmann 2012, 150-152). Der er dog væsentlige forskelle på Vineyard- og sufipraksissen. Begge deler målet om at komme nær Gud, men for sufierne befinder denne nærhed sig udenfor denne verden, hvor Vineyard i stedet forsøger at trække Gud ind i verden. Evnen til at se farver klarere er en del af sufiernes forskrifter for *dhikr*, hvorimod Luhrmann beskriver denne evne som et biprodukt hos Vineyard, hvor ingen forskrifter påbyder medlemmerne at dissociere sig og opleve stærke mentale billeder (Ibid., 153). Luhrmann hævder, at der sker en bevidsthedsforandring hos medlemmerne når de beder, som gør dem i stand til at forbedre deres opmærksomhed mod det guddommelige. Hun tror at medlemmerne i deres bøn opbygger og forbedrer en psykologisk evne, og denne evne vil hun forsøge at identificere (Ibid., 135).

2.3 Naturtalenter

Selvom den religiøse oplevelse for Vineyard-kirken er tilgængelig for alle som er motiverede og træner, er der meget som tyder på, at nogle medlemmer har talent for at opleve det religiøse, mens andre ”just didn’t hear God the way other people did” (Luhrmann 2012, 155). Nogle formår hurtigt at identificere Guds stemme i deres tanker, og har mange, intense religiøse oplevelser. Disse naturtalenter er også dem der bliver anset som eksperter hos Vineyard. Luhrmann begyndte derfor at interessere sig for, om disse naturtalenter besidder en evne, der gør dem særligt dygtige til at opleve det religiøse (Ibid., 134).

Luhrmann introducerer sine informanter for Tellegen Absorption Scale¹ (TAS), og bevæger sig dermed fra den kvalitative metode til at kvantificere sin empiri. Skalaen bruges til at måle en persons evne til indlevelse (Ibid., 199). Hun sammenligner sine informanters score på TAS med informanternes interviews om religiøse oplevelser, og ser at der er en positiv korrelation mellem score på TAS og hvorvidt Vineyard-

¹ Udviklet af Auke Tellegen

medlemmet er i stand til at opleve Gud som en person (Ibid., 195). De som scorer højt på TAS, er også dem som beskriver Guds billeder i deres tanker som særligt livagtige. Føromtalte Sarah kunne nikke genkendende til 33 ud af 34 udsagn på TAS. Jacob, som er et meget aktivt medlem af Vineyard men som aldrig har haft en dramatisk religiøs oplevelse, kunne kun genkende sig selv i 4 udsagn (Ibid., 196-197). Absorption forudsiger altså ikke hvor religiøs et Vineyard-medlem er, Jacob er formentlig lige så religiøs som Sarah, men derimod kan absorption forudsige hvor disponeret et medlem er for at have livagtige religiøse oplevelser.

Tellegen mente at absorption er et personlighedstræk, men Luhrmann argumenterer for, at det er en evne som gennem træning kan forbedres – og det er lige netop det Vineyard-medlemmerne gør i deres bønnepraksis. Når medlemmerne opbygger en personlig relation til Gud gennem bøn, træner de deres evne til absorption (Ibid., 202). Nogle er stadig naturligt disponerede for evnen til absorption, og bliver derfor hurtigt naturtalenter i religiøse oplevelser, mens andre har svært ved indlevelsen og synes det er svært at bede – men gennem træning af bøn, og dermed træning af evnen til absorption, vil den religiøse oplevelse være tilgængelig for alle.

3. Er religiøse oplevelser kontrollerede?

Neuroforskeren Andrew Newberg foretog i 2005 et studie af tungetale. I studiet finder han, at hans 5 deltagere nedregulerer aktiviteten i den hjernedel der kaldes præfrontal cortex når de taler i tunger (Newberg et al. 2006, 69). Præfrontal cortex bruges til at kontrollere tanker, og Newberg argumenterer for, at tungetale er en særlig bevidsthedstilstand, hvor deltageren taber kontrol. Dette svarer til Deeleys state theory, hvor hypnosetilstanden er karakteriseret ved en særlig bevidsthedstilstand der er forårsaget af at visse funktioner i hjernen bliver hæmmet. Hvis state theory er korrekt, er en religiøs oplevelse kendetegnet ved en tilstand som kræver at deltageren oplever kontroltab. Dette modsiger beretningerne fra Vineyard og sufierne, hvor religiøse oplevelser er betinget af en ekstrem kontrol af sindet.

Der er dog god grund til at forholde sig kritisk til Newbergs studie. Først og fremmest er der kun fem deltagere, hvilket ikke er nok til at gøre studiet repræsentativt. Dernæst har Newberg valgt sang som deltagernes kontrastopgave til tungetale. Sang må betragtes som en mere krævende opgave, da der i tungetale ikke stilles krav om særlig melodi og rytmik. Det er altså muligt, at der i kontrastopgaven er sket en

øget aktivitet i præfrontal cortex, og dermed en opvejning af kontrol, fremfor at tungetale skulle være en nedregulering af kontrol (Schjødt 2007, 922).

Et studie af tungetale foretaget af Nicholas Spanos foreslår, at tungetale ikke er en ufrivillig handling hvor deltageren mangler kontrol, men i stedet en evne der er tilgængelig for alle som er motiverede og træner (Spanos et al. 1986, 23). Han udfører et eksperiment med 60 deltagere, der skal lytte til tungetale i et minut, for derefter at efterligne sproget i 30 sekunder – her blev 21% vurderede til at tale flydende i tunger. Gruppen blev delt i to, hvoraf den ene gruppe modtog undervisning i tungetale. Efter to lektioner kunne 70% af gruppen tale flydende i tunger, og de resterende 30% kunne næsten tale flydende (Ibid.). Spanos konkluderer, at tungetale er noget alle kan lære, så længe de er motiverede og træner, og afviser at tungetale er kendetegnet ved en unik bevidsthedstilstand (Ibid.). Deltagerne i Spanos' eksperiment oplever ikke kontroltab når de taler i tunger, snarere er tungetale en tilstand hvor deltagerne er meget bevidste om deres handlinger, og er i kontrol over deres tale. Således læner Spanos sig op ad sociocognitive theory, og afviser samtidig state theory som forudsætningen for religiøse oplevelser. Denne teori harmonerer også med Luhrmanns resultater fra Vineyard, hvor religiøse oplevelser bliver omtalt som tilgængelige for alle der træner, og som forventer en religiøs oplevelse.

At det netop er forventninger der former en religiøs oplevelse, kan Pehr Granqvists replikationsstudie af Persingers God Helmet belyse. Persingers studie viser, at en hjelm med svage magnetfelter kan stimulere temporallappen i hjernen og forårsage religiøse oplevelser hos deltageren (Schjødt 2007, 919). Granqvists replikationsstudie afviser dog, at hjelmen kan fremprovokere religiøse oplevelser. I stedet er deltageres religiøse oplevelser forårsaget af de suggestioner de oplever under forsøget, som former deres forventninger til at opleve noget overnaturligt. Nogle deltagere besidder også personlige træk der er mere modtagelige over for disse suggestioner, træk som åbenhed overfor det overnaturlige og en evne for absorption (Granqvist et al. 2005, 5).

Ovenstående sammenfatter, at sociocognitive theory i højere grad end state theory beskriver forudsætningerne for at rapportere religiøse oplevelser. En religiøs oplevelse er ikke kendetegnet ved en bevidsthedstilstand hvor opleveren taber kontrol, det er snarere en oplevelse bevirket af motivation, træning og forventninger, som opleveren bevidst kan kontrollere. Studierne der benytter sig af sociocognitive theory, be-

kræfter også Luhrmanns teori om at religiøse oplevelser hos Vineyard er tilgængelige for alle gennem træning, og ikke kun for særligt udvalgte.

4. Disorganiseret tilknytning

På trods af, at religiøse oplevelser er tilgængelige for alle, opdager Luhrmann at nogle mennesker er naturtalenter i at opleve det religiøse. Disse naturtalenter scorer meget højt på TAS. Granqvist opdager i sit replikationsstudie, at deltagere der rapporterer religiøse oplevelser, også er særligt gode til absorption. På trods af at de ovenstående studier taler for sociocognitive theory, er der noget der tyder på, at religiøse oplevelser også kan være betingede af evnen til at ændre sin bevidsthedstilstand. Dissociation er kendetegnet ved, at en person er i stand til mentalt at adskille sig fra kroppen, og gå i en trancelignende tilstand. Det er det der sker, når Vineyard-medlemmerne fortæller at de glemmer alt om tid og sted under bøn, eller har ud-af-kroppen-oplevelser. Det er dog ikke alle der er lige dygtige til at dissociere sig, og noget tyder på at det hænger sammen med evnen til absorption. Granqvist har også udført et studie som foreslår, at voksne som har været disorganiseret tilknyttede som børn, dvs. har haft en forsøger der var både farlig og samtidig eneste mulige omsorgsgiver, har en tilbøjelighed til at kunne dissociere sig, og deraf er de også mere tilbøjelige til at rapportere mystiske oplevelser (Granqvist et al. 2012, 195). Granqvist skriver, at små børn med disorganiseret tilknytning får trancelignende ansigtsudtryk når de er i nærheden af forsørgeren, og denne evne til at dissociere sig, bibeholder de som voksne (Ibid., 182-183). Granqvist foretager sit studie baseret på kun 8 deltagere med disorganiseret tilknytning. Hans resultater viser at der ingen sammenhæng er mellem disorganiseret tilknytning og mystiske oplevelser. Men hvis man sætter absorption som et medierende link mellem disorganiseret tilknytning og mystiske oplevelser, finder Granqvist en positiv korrelation. Disorganiseret tilknytning fører altså til en øget evne for absorption, der igen fører til mystiske oplevelser (Ibid., 189).

Her foreslås det, at mystiske oplevelser også kan være betinget af en forandret bevidsthedstilstand, som trance, hvilket bakker state theory op. Kan vi dermed konkludere, at Vineyard-medlemmer har barndomstraumer og er disorganiseret tilknyttede? Nej, Granqvists studie er interessant, men ikke repræsentativt. Desuden rapporterer halvdelen af alle amerikanere om mystiske oplevelser, og det er usandsynligt at halvdelen skulle være disorganiseret tilknyttede (pewresearch.org). Granqvists studie giver

dog et interessant bud på, hvorfor nogle i Vineyard scorer højt på TAS, og tilsyneladende er naturtalenter indenfor religiøse oplevelser, men at de alle skulle være disorganiseret tilknyttede er næppe tilfældet.

5. Konklusion

Medlemmer af Vineyard-kirken opbygger ifølge Luhrmann en ny theory of mind, for at kunne genkende Guds stemme i deres tanker. Deres religiøse oplevelser kan tilgås gennem en træningspraksis, som minder om den praksis middelalderens sufier brugte. Luhrmann finder at nogle medlemmer har talent for at opleve det religiøse, og disse medlemmer har også en særlig evne for absorption. Granqvist foreslår, at evnen til absorption er særlig høj hos voksne der er disorganiseret tilknyttede, da de er i stand til at dissociere sig. Disorganiseret tilknytning er dog ikke den eneste forudsætning for at få religiøse oplevelser. Spanos og Granqvist hævder at man gennem træning, motivation og forventninger kan få religiøse oplevelser, og læner sig dermed op ad sociocognitive theory. Newberg er derimod tilhænger af state theory, som hævder at den religiøse oplevelse er en forandret bevidsthedstilstand, kendetegnet ved tab af kontrol. Der er dog mere forskning der tyder på, at sociocognitive theory bedst beskriver forudsætningerne for religiøse oplevelser, og denne teori harmonerer også bedst med Luhrmanns empiri fra Vineyard-bevægelsen.

6. Litteraturliste

Deeley, Quinton

2013 Hypnosis. In *Encyclopedia of Sciences and Religions* (pp. 1031-1036),
Springer Netherlands

Elias, Jamal J.

2013 Sufi Dhikr Between Meditation and Prayer. *Meditation in Judaism, Christianity and Islam: Cultural Histories*, 189-200

Granqvist, P., Fredrikson, M., Unge, P., Hagenfeldt, A., Valind, S., Larhammar, D., &
Larsson, M.

2005 Sensed presence and mystical experiences are predicted by suggestibility,
not by the application of transcranial weak complex magnetic fields. *Neuroscience
letters*, 379(1), 1-6.

Granqvist, P., Hagekull, B., & Ivarsson, T.

2012 Disorganized Attachment Promotes Mystical Experiences via a Propensity
for Alterations in Consciousness (Absorption). *International Journal for the Psychology
of Religion*, 22(3), 180-197

Luhrmann, Tanya M.

2012 *When God talks back: Understanding the American evangelical relationship
with God*, kapitel 2, 3, 5, 7 Vintage

Newberg, A. B., Wintering, N. A., Morgan, D., & Waldman, M. R.

2006 The measurement of regional cerebral blood flow during glossolalia: a pre-
liminary SPECT study. *Psychiatry Research: Neuroimaging*, 148(1), 67-71

Schjødt, Uffe

2007 DEN RELIGIØSE HJERNE – En introduktion til religionsvidenskabelig
hjerneforskning, *Psyke & Logos*, 28(2), 913-933

Spanos, N. P., Cross, W. P., Lepage, M., & Coristine, M.

1986 Glossolalia as learned behavior: An experimental demonstration, *Journal of abnormal psychology*, 95(1), 21-23

Heimlich, Russell

2009 "Mystical experiences"

www.pewresearch.org/fact-tank/2009/12/29/mystical-experiences/ (Set 20/12 2018)